

(НИН, 16.9.2010)

Не изумире село, него сељаци. Одлазе из историје; земља нема куда из себе. Замукле су жетелачке песме, одавно нема позајмица и моба. Трактористи не певају; слушају чобанске песме преко транзистора...

Село умире, и у тој смрти сви, активно или пасивно, учествујемо. Разбежали смо се из родних крајева као што се бежи од несреће или куге. Талас се закотрљао средином прошлог века и одонда се не зауставља. Према једном истраживању, трећина сеоских домова зврји празна; четврт милиона младих сељака не успева да се ожени, уколико то уопште жели. У следећих двадесет година опустеће још 400 села, угасиће се 47.000 огњишта. Процес природног изумирања, континенталних размера, код нас је праћен политичким гушењем и самоубијањем. Свако би да се настани у Белом граду, ако већ не може одмах у Бели свет. Трећина студената би, по завршеном школовању, да потражи срећу у иностранству.

Почетни подстицај пропадању дао је преврат из 1945. Западни либерали, и Титови комунисти, имали су према нашој сељачији готово истоветан став; њене традиционалне вредности биле су им подједнако туђе. Удруженим напором су извели оно што енглески официр Мајкл Лис, у истоименој књизи, зове силовање Србије. Сломљена је сељачка герила ројалистичког опредељења, укинута монархија (сељачког порекла), придављена народна црква. Појавио се нови тип елите. Од Вука до војводе Мишића, од војних руководилаца до свештеника, највише народне врлине је преузимала и развијала интелигенција. Вук, сељачки тврдоглав и проницљив, био је наш први модерни националиста, и нимало мањи интернационалиста. Сељаштво је на својим плећима изнело све ратове XIX и XX века; оно је било и ударна песница тзв. „пролетерске” револуције. Црква је преживела безбожничко дивљање захваљујући пре свега селу и сељанкама. Бабе су се молиле за нас који смо правили каријеру; оне су тајно крштавале унуке.

Држава, коју је сељачки народ градио, хранио и бранио, од Карађорђевог буне до Другог светског рата, доспела је у руке несвршених ђака и идеолога митске радничке класе. Пошто је покушај насилне колективизације пропао, власт је од села дигла руке. Умирање је прешло у распадање кога сам се ужасавао. Пратећи мучна збивања, ишао сам из

Умирање села

Пише: Милован Данојлић
субота, 18 септембар 2010 12:59

крајности у крајност, од претеране критичности до још веће попустљивости, од гађења до дивљења што, разуме се, није имало утицаја на ток ствари. Мени је, без народа, у сваком случају теже него народу без мене. Опевајући лепоте родног тла, сликао сам златне решетке једног вековечног затвора. Навикнуто на живот под разним окупацијама, село је у новим властодршцима препознало туђинску силу, а у сарадницима те силе преливоде и изроде. (Зар је данас битно друкчије?) Наишло је раздобље глувог опирања; само постојање инертне сеоске масе доживљавано је као чин грађанске непослушности. Заустављено на безбедној раздаљини спрам оних који су држали полуге развоја, утонуло у Марксов „идиотизам сеоског живота”, село је деценијама радило у корист своје штете. Везаност за мали посед бацала је у очајање прогресивне вође. Идеал марксиста, мондијалиста и либералних капиталиста јесте човек-бескућник, беземљаш, безбожник, апатрид, безавичајна честица, без сталног запослења, без памћења, спреман да, у потрази за хлебом, на мали миг послодавца, крене куд му се одреди. Такав пројекат радног човека подржава и данашња мода: панталоне од тексашког платна, погужвана ветровка, дубоке ципеле за пешачење, и, важан детаљ, мали руксак, у који ће му стати цела имовина.

Изгубивши самопоуздање и правац хода, село је замрло. Године 1944, кад сам пошао у основну школу, било нас је стотинак ђака; данас их је петоро-шесторо. Оно мало народа, углавном у годинама, бави се свим и свачим. Многи раде у нерентабилним фирмама, а земља их дохрањује. Бдију, на стражи која се годинама не смењује.

Наш животни простор се разбио и проскитао. Не знамо куда смо се запутили, а видимо, повратка нема. Жртве, дате за очување имена и вере, данас су наш мртви капитал, предмет изругивања нових окупатора и домаћих очајника. Одвећ смо ослабљени да би нам признавали право на памћење. Карте нашег поседа цртају се и прекрајају негде другде. Судбину су нам раније одређивали у Цариграду, на Берлинском, Бечком и Дрезденском конгресу, у Техерану и на Јалти; данас, у Бриселу и Вашингтону. За вековно заостајање нуде нам се коњске инјекције; спољашњи стручњаци нам одређују висину пензија и плата. Саветују нам денацификацију они који су истребили читаве народе северне и јужне Америке, идејни творци Аушвица и Дахауа, убице стотине хиљада цивила на Далеком истоку и у северној Африци, сејачи уранијума на Косову и у Ираку.

Уз толика зла, мени су учинили и једно добро: коначно су ме помирили са родним тлом. Где увек чујем понешто истинито, паметно или духовито. Кад сам, око 1970, пред првим комшијом, чика Станомиром, стао негодовати против не знам више каквих режимских лажи, он ме у чуду погледа:

Умирање села

Пише: Милован Данојлић
субота, 18 септембар 2010 12:59

- Миловане, зар ти то тек сад видиш? Ми смо то разумели ујесен 1944...

Оно што су дисиденти почели муцати после 1968, моји сељаци су јасније видели одмах по завођењу нове власти. Рекли су шта су имали и заћутали. Њихове речи сам вукао у себи све док се није појавила могућност да их, у „Ослободиоцима” откравим и обелоданим. Дуго их нигде нисам могао чути, ни прочитати; чинило ми се да их вучем из сна.

Између 1985. и 1990. давао сам, повремено, хронике преко париског радија, за шта су ме у београдским новинама ружили и нападали. Тешко да је то ико од мојих земљака слушао, али је и до њих стигла вест да сам на списку државних непријатеља. Затим је дошло до заокрета. При једној од краћих посета завичају, на аутобуској станици један из виђења познат ми сељанин се зачуди што ме види живог и здравог:

- Ја сам чуо да ти не смеш овамо?

- Ето, смем...

- Оно јесте –замишљено ће мој земљак – ти си рекао како јесте, а они нека виде.

Вероватно појма није имао шта сам говорио на радију, али кад ме они нападају, мора да сам у праву. Они: ванземаљци, марсовци. Употребом трећег лица множине народ је наглашавао резервисаност према званичној лажи и њеним носиоцима, чувао здраву памет.

Дешава ми се да, заједно са несрећним Дисом, понекад уздахнем: „И просто име: сељаци, сељаци...” Пола века су мислили својом главом, док сам ја, у почетку, више веровао новинама него њима. Говорили су полугласно, а у шапутању је тешко разлучити мудрост од глупости. У влази полувековне неслободе, поред здравих клица, беше набујао и свакакав коров. Укидањем забрана, покуљало је и зло и добро. По правилу, зло је у први мах гласније.

Умирање села

Пише: Милован Данојлић
субота, 18 септембар 2010 12:59

Модерно доба је донело смртну пресуду руралној цивилизацији, али је, истовремено, захваљујући механизацији, спасло и обновило пољопривредну производњу. Начин обраде земље се, од Хезиода до средине двадесетог века, бар код нас, није битно мењао. Рад на њиви је био веома тежак, копачу се грбила кичма, у глави му се мутило. Излазак из тога раздобља је срећан догађај, али се, у стампеду бежаније, отишло у беспуће. Захваљујући тракторима и осталим машинама, орање, сетва и жетва се обаве у неколико дана; у жеку сезоне, комбајни раде и ноћу. Пресуда је немилосрдна: земља може и без робова који су се вековима на њој паштили. Да није трактора, Србија би данас била пуста утрина.

Не изумире село, него сељаци. Одлазе из историје; земља нема куда из себе. Замукле су жетелачке песме, одавно нема позајмица и моба. Трактористи не певају; слушају чобанске песме преко транзистора...

... Побегло сам у шеснаестој, вратио се у тридесет другој; настанио сам се на ледини где сам у детињству чувао стоку. Дао сам да се ископа бунар, увео струју, сазидао једну па другу кућу. За децу. Кад им се смучи, да имају где да се врате.